

ПЕРИОДИЧЕН ДОКЛАД ЗА РИСКОВЕТЕ ОТ КРИЗАТА В ЕНЕРГЕТИКАТА, МАЙ 2014 г.

АНАЛИЗ И ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

Този доклад има за цел да изготви обоснована оценка на рисковете от кризата в енергетиката и тяхното въздействие върху отрасъла, икономиката и населението. При изготвянето му, безпристрастно и с респект към фактите, са взети всички мерки за осигуряване на обективна и точна информация, а данните, анализите и мненията са базирани на посочените източници по начина и обхвата, изложен в доклада. Анализът и прогнозата не изразяват политически пристрастия; не третират положително или отрицателно политическата констелация; не дават аргументи за ползата или вредата от нея.

Авторите не носят отговорност за информация и материали, изхождащи от други източници и не носят пряка или косвена отговорност за неточно, непълно и превратно използване на информацията, представена в доклада. Без тяхното изрично писмено съгласие съдържанието на доклада не може да бъде променяно, преработвано, приспособявано, допълвано или от него да се изработват производни материали; не може да се цитира, освен за изследователски и учебни цели - докладът не е част от публичния, а от академичния дебат. За нанесените вреди се носи съответна имуществена отговорност.

Резюме

Този доклад разглежда нарушените рискови критерии, които са породили кризата в енергетиката, динамиката на тяхното развитие в последните осем месеца и последващото им въздействие върху бизнеса и населението като потребители на енергийни услуги. Те са представени последователно в основните области на енергетиката:

- Електроенергетика: неспазване на законодателството на ЕС; нарушен електроенергиен баланс (производство-поддържащи резервни генериращи мощности – потребление – износ); редуциране на генериращите мощности; субсидиране на топлинната енергия от цената на електрическата при когенерация; финансова несъстоятелност на НЕК; цени на електроенергията);
- Течни горива: цени и картелиране на пазара; злоупотреба с господстващо положение; контрол на вноса на суров петрол и на горивата в данъчните складове; загуби на акциз и ДДС от нерегламентиран внос и износ на течни горива;
- Природен газ: цени и монополна зависимост от един доставчик; злоупотреба с господстващо положение на пазара; проектът „Южен поток“;
- Общи рискове: зависимостта на ДКЕВР; търговския дефицит с Русия от вноса на енергийни ресурси.

Оценено е влиянието на всеки от рисковите фактори и са предложени мерки за въздействие с оглед на тяхното активно управление.

Енергийната криза е резултат от нарушени рискови критерии.

Анализ и мерки за въздействие на рисковете в електроенергетиката

Несъответствие на нормативните документи и управленски решения с европейското законодателство:

Първо, Народното събрание прие такса от 20% върху приходите на дружествата, произвеждащи електроенергия от соларни и вятърни паркове. ДКЕВР предложи въвеждане със задна дата на постоянна цена за присъединяване на единица мощност зелена енергия към електрическата мрежа. ЕК незабавно реагира: изрази загриженост за „жизнеспособността на сектора“ и за „сигурността и стабилността на инвестиционната среда в България“, подчертавайки, че не трябва да бъдат правени ретро активни промени в механизмите за подкрепа на сектора, в противен случай ще започне наказателна процедура срещу България.

Второ, ДКЕВР откри процедура за отнемане на лицензиите на трите електроразпределителни предприятия (ЕРП) – ЧЕЗ,¹ ЕВН² и „Енерго-Про“,³ заради задържани плащания към НЕК. Мотивът е, че НЕК се лишава от необходимите средства за осъществяване на лицензионната си дейност, поради невъзможност да извършва

разплащания към производителите на електрическа енергия и така се застрашава сигурността на доставките в енергийната система. Общественият доставчик обаче, от своя страна, трябва да компенсира ЕРП за изкупената от тях по преференциални цени зелена енергия, което не прави редовно от юли 2012 г. ЕРП са започнали да прихващат част от дължимите им средства. Това е обичайна практика, разрешена от Търговския закон, но ДКЕВР, предвид фактическия фалит на НЕК, изисква незабавно плащанията на ЕРП към НЕК, независимо от насрещните задължения. Срещу България започна специална пилотна процедура (EU Pilot⁴), чрез която ЕК набира данни, дали дадена държава нарушава правото на ЕС. В рамките на 10 седмици България трябва да даде отговор на поставените от ЕК въпроси, а в следващите 10 службите на Комисията ще решат дали да започнат наказателна процедура.

Трето, Народното събрание прие на първо четене поправки в Закона за енергетиката, чрез които проектът „Южен поток“ престава да се подчинява на европейските правила за достъп на други доставчици до газопровода. ЕК предприе и по отношение на тези промени пилотна процедура. Срещу България ще започне наказателна процедура, ако промените бъдат окончателно гласувани в Народното събрание.

Четвърто, на 05.06.2014 г. Съдът на ЕС ще се произнесе с решение по иск на ЕК за нарушаване от страна на Република България на задължението за осигуряване на максимален капацитет на всички участници на пазара на природен газ. Не е спазен Регламент 715/2009⁵ относно условията за достъп до газопреносните мрежи за природен газ, поради липса на връзка между транзитната и националната газопреносна система. България не е предприела действия за промяна на търговските договори между „Газпром“ и „Булгартрансгаз“, съгласно които по транзитния газопровод, дори когато не е запълнен, може да преминава само руски природен газ. ЕК настоява България да осъществи физическа връзка между транзитната и националната газопреносни мрежи, за да може в реверсивен режим да се доставя газ на България от други доставчици.

Нарушен електроенергиен баланс.

Инсталираните мощности в страната за производство на електрическа енергия към 01.01.2013 г. са 13759 MW.⁶ Брутното производство на електрическа енергия в страната е 50,3 TWh през 2011 г., след което спада с 5,8% за 2012 г. (47,4 TWh), със 7,1% за 2013 г. (44 TWh) и с 6,7% за януари 2014 г. спрямо януари 2013 г.⁷ Количеството произведена електроенергия зависи от два основни показателя: вътрешното потребление на електрическа енергия и възможностите за износ на ток в региона. Динамиката на тези величини определя енергийния баланс на страната. Брутното вътрешно потребление на електрическа енергия показва устойчив спад в последните години: за 2013 г. (37,86 TWh) то е с 3,3% по-ниско от потреблението през 2012 г. и с 4,8% по-ниско от това през 2011 г. Последните данни на НСИ показват, че през януари 2014 г. потреблението (3,27 TWh) е спаднало с 9,4% спрямо януари 2013 г.

Съгласно доклад на ДКЕВР, в страната се отчита общ спад на потреблението на електроенергия както за промишлеността, така и за битовите потребители. Прогнозата за общото потребление за следващия ценови период 01.07.2014 г. – 30.06.2015 г. е с още по-силен спад – 9%. Резервните мощности при максимално натоварване на системата бяха 2200 MW и едва в последните месеци са намалени на 1040 MW, покриващи евентуална авария на ядрен блок в АЕЦ „Козлодуй“. Износът на

електроенергия от страната беше насърчен с решение на ДКЕВР, което намали цената за пренос през мрежата с 50% от 01.01.2014 г. Това обаче не доведе до повишаване на износа, който през последните 6 месеца (2013 – 2014 г.) остана практически на едно и също ниво от около 1,0 TWh/месец. Няма данни за нараснали нужди в региона, които биха довели до устойчиво увеличение на износа.⁸ Почти всички страни на Балканите предвиждат въвеждане на нови мощности. Допълнително ограничение за износ е наличието на ток на регионалния пазар, при цени напълно конкуриращи българските.

Спиране на електрогенериращи мощности и закриване на работни места.

До края на 2014 г. ще бъде създадена Електроенергийна борса, а година по-късно ще последва пълна либерализация на пазара на електроенергия. Тогава част от остарелите и ниско ефективни мощности ще бъдат закрити, тъй като няма да са конкурентоспособни на свободния пазар. Това ще бъде реална крачка към балансиране на системата. Едновременно с това, освобождаването от работа на близо 5 000 работници и служители от закритите ТЕЦ ще създаде сериозен социален проблем, на който понастоящем не се търси решение.

Субсидиране на топлинната енергия от цената на електроенергията при когенерация.

В съответствие с програмите за енергийна ефективност топлофикациите в страната въведоха когенерация. Цената на произведената електроенергия като вторичен продукт би трябвало да е съпоставима с цената на тока, произвеждан от другите генериращи мощности. В действителност тя е най-високата, особено след чувствителното намаление на цената на зелената енергия от соларни и вятърни централи. Към 01.07.2013 г. нейната осреднена стойност беше 255,16 лв./MWh, при цена на електроенергията от фотоволтаичните паркове под 200 лв./MWh. Топлофикациите използват приходите от продажбата на електроенергията от когенерация на преференциални цени, за да покриват загубите от високия процент не събрани задължения от потребители на централизирано парно отопление.

По същество това е субсидиране на топлинната енергия от произведената електроенергия при когенерация. Рискът от това неправомерно действие се поема от крайните потребители, чрез повишаване на цената на тока заради добавката за „енергия от централи с комбинирано производство на топлинна и електрическа енергия“. Поради тези причини ДКЕВР в рамките на 3 месеца от април до юли 2014 г. на 2 пъти намалява изкупните цени на произведения от топлофикациите и заводските централи ток средно с около 10%. Това намалява нерегламентираното субсидиране на топлинната енергия, затова със същото решение се повишава цената на парното отопление, за големите топлофикации с над 10%. Въпреки това, цените на електроенергията от когенерация остават нереално високи.

Цени на електроенергията.

Под заплахата от наказателни процедури за страната ни, през 2013 – 2014 г. операторът на преносната мрежа (ЕСО) беше отделен от НЕК, потребителите на електроенергия средно напрежение преминаха от регулирани към свободно договорени цени, същото се извършва постепенно и за бизнес клиентите ниско напрежение, с цел в края на годината да заработи енергийната борса. В резултат на това и като се отчита спадът в потреблението, се констатира, че в новия ценови

период енергията, необходима за регулирания пазар намалява с 26% или 7,3 TWh.

Същевременно се отчита дефицит на енергия на свободния пазар, която да се търгува на пазарни цени. Причината за този парадокс е следната: цената на електроенергията на обществения доставчик (НЕК), което е всъщност цена на енергийния микс за регулирания пазар е 100,43 лв./ MWh (с предложение от ДКЕВР за 110,58 лв./ MWh от 01.07.2014 г.), докато пазарната цена на електроенергията, която зависи от търсенето на енергия, от цените в региона и от годишния сезон, е не повече от 80 лв./ MWh, а понякога пада и до 64 – 65 лв./ MWh. Само АЕЦ „Козлодуй“ и ТЕЦ „Марица Изток 2“ имат конкурентоспособни производствени цени. Част от централите са ниско ефективни и техните цени са значително по-високи от пазарните (топлофикации – 255 лв./ MWh, заводски централи – 157,81 лв./ MWh, ТЕЦ „Бобов дол“ – 101.49 лв./ MWh, ТЕЦ „Варна“ – 101,27 лв./ MWh и др.) и те биха фалирали в условия на свободна конкуренция. Тяхното участие в микса създава риск за реализация на енергията, произведена от другите високоефективни електро генериращи мощности.

Мерките за управление на риска са следните:

- Формиране на енергийния микс за регулирания пазар единствено от производството на АЕЦ „Козлодуй“, ТЕЦ „Марица Изток 2“ и генериращите мощности с дългосрочни договори за изкупуване на енергията (ВЕИ централи, AES Марица изток 1 и „Контур Глобал Марица Изток 3“);
- Поради продължаващото намаляване на потреблението, провеждане на преговори с дружествата с дългосрочни договори за изкупуване на енергията с цел намаляване на настоящите им цени;
- Отказ от строителство на нови големи мощности⁹ (АЕЦ „Белене“, 7-ми блок на АЕЦ „Козлодуй“), тъй като цената на електроенергията, произвеждана от тях ще бъде много по-висока от пазарната (за АЕЦ „Белене“ – 150 лв./ MWh).

Финансова несъстоятелност на НЕК.

Финансовото състояние на НЕК е много тежко. До края на май все още не е публикуван отчетът на дружеството за 2013 г., както и за първото тримесечие на 2014 г. Задълженията на обществения доставчик надхвърлят 3,2 млрд. лв. и продължават да растат.

Финансовата криза на НЕК има три основни причини: компанията не е реформирана; изпълнява социално-защитни цели; обременена е с непосилно скъпи и ненужни енергийни проекти. Вместо да се управляват тези причини, се търсят палиативни административни решения за финансово подпомагане на дружеството. Това на свой ред дава силно негативно отражение върху останалите участници в енергийния сектор. Липсата на независим регулатор, който би могъл да брани и балансира интересите на тези участници, задълбочава кризата и засилва риска от популистки и политически зависими решения и от сериозен отлив на големи инвеститори в българската енергетика.

Техническият фалит на НЕК създава финансови проблеми на всички дружества, от които тя изкупува електроенергия: АЕЦ „Козлодуй“, теплоцентралите „Марица-Изток“, производителите на ВЕИ енергия.

Щети от арбитражното дело с „Атомстройекспорт“.

Фактор за несигурността в енергетиката е и рискът от загуба за НЕК от арбитражното дело с „Атомстройекспорт“ (АСЕ). Искът е на стойност 1 млрд. евро и произлиза от прекратяването на изграждането на АЕЦ „Белене“ от страна на НЕК след решение на българското правителство през 2012 г. Към арбитражното дело е присъединен и контра-иск от страна на НЕК към АСЕ на стойност €61 млн. Основният риск е свързан с изхода от арбитражното дело и стойността на финансовата компенсация, която НЕК евентуално ще трябва да заплати на АСЕ. Възможно решение в полза на АСЕ би означавало, че НЕК няма да може покрие сумата чрез парични потоци от нормална оперативна дейност и ще се раздели с някои свои ключови активи или ще бъде обявена в несъстоятелност, което би имало дълбоки и дълготрайни последици за българския енергиен пазар. Запор и евентуално поемане на активи на НЕК от страна на АСЕ би довело до дългосрочни политически рискове за България, включително повишена зависимост от руски енергийни източници. Утежняващо обстоятелство е конфликтът на интереси на архитект-инженера „Уорли Парсънс“ (УП), поради съвместно дружество с АСЕ. Поради това потвърждаваме,¹⁰ че активното управление на риска включва:

- Външен одит на досегашната работа на УП по проекта;
- Иск към УП, евентуално към АСЕ;
- Използване на открития конфликт на интереси като стратегия на защитата на НЕК.

Анализ и мерки за въздействие на рисковете в течните горива

Риск от неоправдано високи цени и картелиране на пазара на течни горива в страната. Цените на масовите течни горива в страната (бензин А95 и дизел) не следват борсовите котировки на суровия петрол. Анализът на формирането на цените на тези горива за крайните клиенти показва влиянието на индустриалния марджин (рафиниране, транспорт, осигуровки, съхранение и заплати). Докато акцизът и ДДС у нас са сред най-ниските в ЕС, индустриалният маржин е сред най-високите.

Понастоящем, около 70% от страните в ЕС имат по-нисък марджин при бензина и при дизела от този в България. Няма логично обяснение как при най-ниски разходи у нас за заплати, транспорт, съхранение и реализация, индустриалният маржин е сред най-високите в ЕС. Има противоречие между високите цени на горивата и ниските разходи за производство и реализация; между високия индустриален маржин и отчитането на загуби, вместо печалби, от „Лукойл“. Тъй като цените на дизела и бензина участват в себестойността на почти всички стоки и услуги, техните относително високи стойности създават висок риск за: загуба на конкурентоспособност на българската икономика; последваща загуба на работни места; намаляване на потреблението в страната.

През 2011 г. КЗК започна разследване срещу четири петролни компании: „Лукойл България“, „Ромпетрол България“, „Нафтекс петрол“ и „ОМВ България“ и на 16.03.2012 г. излезе с определение, че има събрани документи за евентуално „забранено споразумение и съгласувана практика за определяне на цени, които по своята цел или резултат предотвратяват, ограничават или нарушават конкуренцията

на пазара за търговия на едро на бензин и дизелово гориво". Четири месеца по-късно КСК съобщи, че компаниите мотивирано са защитили тезата, че липсва картелно споразумение и срещу тях не бяха предприети никакви санкции. Комисията отхвърли и искане на народни представители да се предоставят резултатите от първоначалния анализ и становищата на четирите компании.

За да запази приходите си и съответно печалбата, „Лукойл“ се противопоставя на всяко решение, което намалява потреблението на петролни деривати. Въвеждане изискването за смесване на минералните горива с биогорива, което произтича от Директива 2009/28/ЕО, беше отлагано три пъти, тъй като „Лукойл“ оспорваше предлаганите технологични решения. При първоначалния график, от началото на 2014 г. щяха да се влягат 4% биоетанол, щеше да се намали търговският дефицит с Русия, и най-важното – 130 млн. евро щяха да останат в България (у производителите и в държавния бюджет, чрез платените данъци), щяха да се разкрият работни места и да се увеличи обработваемата площ.

Злоупотреба с господстващо положение и контрол върху течните горива в данъчните складове. Основен риск за пазара на течни горива у нас е злоупотребата с господстващото положение на „Лукойл“. Той произтича от концентрацията на собствеността на данъчните складове за течни горива и от неизпълнение на изискването за поставяне на измервателни уреди, проследяващи количеството гориво от вход до изход и свързването им в реално време с информационната система на Агенция „Митници“. Концентрацията на собствеността на данъчните складове на течни горива в компания с господстващо положение на пазара произтича от големите административно-правни бариери в Закона при разкриване на нови данъчни складове.

Поради тази причина, търговците на течни горива наемат складови площи от „Лукойл“, който притежава 80% от целия складов капацитет в страната. Така компаниите, които търгуват с течни горива, са принудени или да купуват на едро от „Лукойл“ по определени от него цени, или да наемат складов обем. Заплащането на наем оскъпява горивата и ги прави неконкурентоспособни. Това засилва господстващо положение на „Лукойл“ на пазара. Тази ситуация разкрива основния риск пред българските потребители – липсата на реална конкуренция на пазара на течни горива като цена и качество.

Риск от неизпълнение на изискването за поставяне на измервателни уреди, проследяващи количествата гориво от вход до изход и свързването им в реално време с информационната система на ДА „Митници“. Компаниите на „Лукойл“ в България не изпълниха наредбата, съгласно която производителите и търговците на течни горива са задължени да поставят измервателни устройства на производствените си мощности и в складовете, както и на съдовете, в които се държат горивата, да се пломбират връзките между уредите и инсталациите, съдовете за горива, които не се използват, изходите на съдовете за съхранение, тръбопроводите на изхода на производствата и на складовете. Уредите трябва да са свързани със системата на Агенция „Митници“ и да предават в реално време информация за количеството продукти, за които трябва да се плати акциз. Целта е да се ограничат злоупотребите и не плащането на акциз.

Липсата на измервателни устройства в данъчен склад на „Лукойл“ даде основание за отнемане на лиценза му. Но Административният съд – София възстанови лиценза с мотив, че допустимото по силата на закона предварително изпълнение би причинило трудно поправима щета на компанията и би изложило на риск доставките на горива

на жизненоважни за функционирането на държавата и обществото организации и предприятия, които са от значение за националната сигурност. Така господстващото положение на „Лукойл България“ ЕООД на пазара на течни горива у нас пази компанията от затваряне на данъчни складове и спиране на съоръжения, независимо от тежестта на извършените закононарушения, увреждащи интересите на държавата.¹¹

Липсата на измервателни уреди и на връзка със системата на Агенция „Митници“ създава възможност за нелегален внос и износ на течни горива, чрез терминала на компанията в пристанище „Росенец“, отдадено на „Лукойл Нефтохим – Бургас“ АД на концесия. Охраната на пристанището и на терминала е поверена на фирма, в която решенията се вземат с мнозинство от чужди граждани. През 2011 г. бе закрито бюрото на Агенция „Митници“ на Терминал „Росенец“, външна граница на ЕС и НАТО. Остават без контрол тръбопроводите, на които могат да се направят отклонения (байпаси) преди измервателните уреди и по такъв начин нерегламентирани количества свободно ще преминават, без върху тях да се начисляват акциз и данъци и така да се нанесат загуби на Републиканския бюджет. Точно такива нарушения бяха открити по време на внезапната проверка на служители на Агенция „Митници“ през април 2013 г.

С нова наредба Министерството на финансите се отказа от строгия контрол на движението на течните горива по нефтопроводите, с което увеличи възможностите за злоупотреба на компанията с господстващо положение на пазара на течни горива. Това създава допълнителен риск за контрабанда на количества горива и щети за бюджета на държавата от приходи от акцизи и ДДС.

Необходимите мерки за управление на посочените рискове остават същите:¹²

- Разрешаване използването на данъчни складове за течни горива в други страни от ЕС за последваща търговска реализация в България; създаване на възможност за сключване на двустранни правителствени споразумения за взаимно съхранение на течни горива на тяхна територия;
- Разкриване на ново митническо бюро и непрекъснат контрол на съоръженията на терминала и монтираните измервателни уреди. възстановяване на 24-часовия контрол на морската граница на България в района на пристанище „Росенец“ от служителите на Гранична полиция;
- Въвеждане в ЗЗК на: механизъм за превенция на злоупотребите срещу конкуренцията; определение на понятието „господстващо положение“; засилен контрол върху компаниите с господстващо положение на пазара; пълна прозрачност на дейността и решенията на КЗК;
- Контрол от КЗК и КЗП върху цената на вноския петрол и предприемане на действия за защита на бизнеса и домакинствата при наличие на отклонения спрямо цената на петрола на европейските борси.

Анализ и мерки за въздействие на рисковете в природния газ

България е най-зависимата страна в ЕС от руския природен газ. „Газпром“ доставя 85 – 90% от този енергиен носител за страната, като останалите 10 – 15% се осигуряват

от ограничен местен добив. Тази едностранна зависимост от един външен доставчик създава много голям риск от загуба на благосъстояние вследствие на липсата на конкуренция между потенциални доставчици.

Основните проявления на риска са:

Цената на природния газ. Нереално висока цена на природния газ. България е една от петте страни в Европа с най-висока цена на природния газ – 404\$/1000 м³. Средната цена на доставките на „Газпром“ за страните от ЕС е 380,5\$/1000 м³. Не бяха проведени разговори с „Газпром“, които да доведат до намаляване на цената на доставяния газ, нещо, което успяха да направят в последната година Гърция, Италия и Германия. Високата цена пречатва широкото използване на природния газ от индустрията и домакинствата. От общия енергиен микс само 12% се падат на природния газ и само 3 % от домакинствата се ползват от него.

Зависимост от един доставчик на природен газ. Прекъсване на газовите доставки. България е единствената страна в ЕС, която при спиране на доставките на природен газ ще се окаже в същата критична ситуация, в която беше през януари 2009 г. За пет години не е реализирана нито една от между системните реверсивни връзки с Гърция, Турция, Сърбия и Румъния, като двете най-важни (с Гърция и с Турция) ще бъдат изградени едва след 2–3 години; не е увеличен капацитетът на газоохранилището в Чирен и дори в този си обем не е максимално запълнено; не е увеличен броят на сондажите в Чирен (до 20), за да се увеличи дневното количество изтеглян газ; не се обявяват конкурси за проучване в блоковете „Терес“ и „Силистар“, които в средносрочен план биха задоволили, заедно с блок „Хан Аспарух“, нуждите на страната от природен газ.

Злоупотреба с господстващо положение на единствения доставчик на природен газ. Уязвимост на външен натиск. Русия открито използва газа като инструмент за упражняване на икономическо и политическо влияние в страната. Тя се възползва от обстоятелството, че управленията на България в последното десетилетие, чрез своята пасивност, запазват и дори разширяват енергийната зависимост от Русия, както е случаят с проекта „Южен поток“.

ЕК излезе с решение за провеждане на стрес тестове на газопреносните и газ разпределителните системи на страните – членки преди отоплителния сезон 2014 – 2015 г. с оглед готовността на страните при евентуално спиране на руските газови доставки и в изпълнение на Регламент №994/2010¹³ за сигурността за снабдяването с газ. Страната ни трябва да гарантира необходимата сигурност на доставките на газ като постигне коефициент $(N - 1) \geq 100$, което би означавало, че при прекъсване на най-голямата газова инфраструктура на страната (газопровода за доставки от „Газпром“), останалата инфраструктура е в състояние да доставя необходимото количество газ за задоволяване на общото търсене в страната. Изчисленията показват, че България ще гарантира необходимата сигурност на доставките на газ едва през 2017 г., след построяване на връзката с Гърция.

Мерките за управление на този съществен риск са:

- *Намаляване на зависимостта от външни доставки на газ, чрез разработване на местни находища на конвенционален и неконвенционален природен газ в Северна България и в дълбоките води на Черно море;*

- *Активно участие в изграждане на „Свързана Европа“, тъй като сме страна, силно зависима от руските доставки на газ;*
- *Участие в създаването на Европейски енергиен съюз¹⁴ за противопоставяне на стремежа на Русия да договаря различни, политически мотивирани цени, за всяка отделна страна. Общ орган на ЕС да договаря цената, количествата, условията и сроковете на доставки на газ от външни доставчици, като се приема, че всички страни в ЕС ще са свързани чрез интерконектори в обща газова система и могат да се осигуряват доставки до всяка една страна.*

Загуби от българското участие в проекта „Южен поток“. „Южен поток“ не отговаря на европейското енергийно законодателство и с нищо не допринася за постигане на основната цел на ЕС – изграждане на единен европейски конкурентен енергиен пазар, тъй като не предлага диверсификация на източниците на природен газ за Европа.

Най-същественият риск за българската страна от проекта е непрозрачността в преговорите между българската и руската страна, довела до неясни договорености, без гаранции за защита на българския обществен интерес. Непрозрачността като риск генерира рискове, произтичащи: от договорения финансов модел, от подписаните споразумения и от конкурса за изпълнител на проекта „Южен поток“ на територията на Република България.

Рискове, произтичащи от финансовия модел на „Южен поток“. Създава се риск страната да не получи финансови ползи от строителството на газопровода за много дълъг период, а може българското участие да се окаже невъзстановимо:

- *Изключително висока цена за реализация на проекта, нарасна почти 3,5 пъти и достигна 3,5 млрд. евро без ДДС. Това прави 8,6 млн. евро/км, което е най-високата цена, плащана досега за сухопътен участък от газопровод. България 22 години ще изплаща това финансиране, чрез получаваните транзитни такси;*
- *Непрозрачният начин, по който БЕХ взе заем от 620 млн. евро за строителството на „Южен поток“ в България.¹⁵ Най-добрите условия за заема можеха да се постигнат, единствено ако беше обявен конкурс за неговото отпускане. Срокът за изплащане на заема беше увеличен с 50 % – от 15 на 22 години, което означава, че рентабилността на „Южен поток“ е рязко влошена;*
- *Малките приходи за страната за следващите 30 години. Те могат да се получат единствено от таксите за пренос през българска територия. Осреднени те се равняват на 93,3 млн. евро годишно за пренос на 63 млрд. м³. Към момента България получава около 100 млн. евро транзитни такси за пренос на 17,8 млрд. м³ за Турция, Гърция и Македония.*

Рискове, произтичащи от подписаните споразумения.

Съгласно Споразумението между правителствата на България и Руската федерация, „руският учредител осигурява пълно използване на целия капацитет на газопровода чрез сключване на дългосрочен договор между Компанията и руския учредител или определена от него компания за използване на целия капацитет на газопровода“.

Така чрез „Южен поток“ се запазва монополното положение на „Газпром“ като

единствен външен доставчик на природен газ за страната ни. От това произтичат следните рискове:

- Риск за енергийната сигурност на страната при спиране на доставките на природен газ за България по причини от международен, двустранен или вътрешен за Руската федерация проблем;
- Риск от наказателна процедура за страната ни, тъй като съгласно Третия либерализационен пакет на ЕС (2009/73/ЕО), трябва да се осигури недискриминационен достъп до тръбата на други доставчици на природен газ;
- Риск от наказателна процедура, поради съдържанието на Споразумението, съгласно което ОАО „Газпром“, освен че е собственик на транспортирания природен газ, е и съсобственик на газопровода, което противоречи на Третия енергиен пакет;
- Риск от неприемливо високи цени на доставяния по „Южен поток“ природен газ за България, с тежки последици върху бюджета на домакинствата и конкурентоспособността на икономиката. Моделът на ценообразуване на „Газпром“ обвързва цените на природния газ с тези на петрола и петролните деривати за 9-месечен предшестваш период. Европейският модел използва пазарен подход – цената се определя въз основа на спот-пазара на европейските хъбове;
- Риск от липсата на договореност за модела, по който ще се определят таксите за пренос. Досега „Газпром“ неизменно налагаше определяне на тези такси въз основа на разстоянието за пренос на природен газ. Това противоречи на Регламент № 715/2009, където се въвежда модела „вход/изход“ при ценообразуване на таксите за пренос. Чрез него се улеснява достъпът на трети страни до газопреносната мрежа и се засилва конкуренцията. Гарантира се прозрачен и недискриминационен достъп до газопреносната инфраструктура за всички ползватели на мрежата.

Риск от конкурса за изпълнител на проекта „Южен поток“ на територията на Република България. Той бе обявен при грубо нарушаване на европейското законодателство в областта на обществените поръчки за сектор Енергетика и на българския Закон за обществените поръчки.¹⁶ Съчетаното действие изисква при обществени поръчки за производство, пренос и разпределение на природен газ, при значително по-ниски прагове, обявите да бъдат публикувани в „Държавен вестник“ и в „Официалния вестник“ на ЕС. Ако не бъдат спазени изискванията на европейското и националното законодателство, има риск конкурсът да бъде прекратен с решение на ЕК.

Българското правителство пренебрегна всички рискове. Вместо да преустанови всякаква дейност по проекта, докато не бъде приведен в съответствие с европейското законодателство, правителството преведе 195 млн. лв. на „Южен поток България“ за увеличаване на уставния капитал. В противоречие с препоръките на ЕК подписа договор за проектиране, доставка и строителство на „Южен поток“ на територията на страната от консорциум, 50% от който принадлежат на „Стройтрансгаз“, чийто основен собственик Геннадий Тимченко е сред санкционирания от САЩ лица след анексията на Крим от Русия. Народното събрание прие на първо четене поправки в Закона за енергетиката, чрез които „Южен поток“ се изважда от приложното поле на

европейското законодателство.

По този повод ЕК обяви, че ще предприеме действия срещу България, ако тя не спазва европейското законодателство за вътрешния пазар на природен газ. Преговорите, които ЕК започна от името на седемте европейски страни – участнички в проекта, с цел хармонизиране с европейските изисквания на подписаните двустранни споразумения с Русия, са замразени за неопределено време. Европейският парламент прие резолюция срещу изграждането на „Южен поток“ като част от икономическите санкции в отговор на продължаващата дестабилизация на Украйна от руска страна.

А на 28.05.2014 г. Комисията поиска от страните членки да спрат всякакви дейности по проекта, докато той не бъде хармонизиран с европейските изисквания. Действията на правителството и депутатите от управляващото мнозинство относно „Южен поток“ засилват риска от изолация в ЕС и започване на наказателна процедура срещу България.

Активното управление на риска изисква спиране на дейностите по проекта „Южен поток“ и сътрудничество с ЕК за хармонизирането му с европейското законодателство, в това число:¹⁷

- Промяна на Споразумението с оглед осигуряване на недискриминационен достъп на други доставчици до газопровода;
- Въвеждане на нови входни точки на газопровода за други доставки;
- Въвеждане на европейски модел на ценообразуване, необвързан с цената на петрола и петролните деривати за предшествващ период;
- Въвеждане на модел „вход/изход“ за определяне на таксите за пренос, в съответствие с Регламент 715/2009 на Европейския парламент и на Съвета;
- Провеждане на международен открит и недискриминационен конкурс за избор на: доставчик на тръбите за газопровода; доставчик на компресорните станции; строител на газопровода; финансова институция за осигуряване на привлечен капитал, при спазване на разпоредбите на националното и европейско законодателство.

Общи рискове

Зависим национален регулатор.

Основен рисков фактор, който оказва силно негативно въздействие върху регулирания пазар на енергетиката, е ДКЕВР. Законът за енергетиката не гарантира независимостта на регулатора, чийто състав се определя от Министерския съвет. В рамките на една година бяха извършени пет смени на председателя, което силно дестабилизира работата на комисията. Част от смените бяха предизвикани от силния политически натиск за приемане на популистки и икономически неоправдани действия.

Такива са трите решения за намаляване на цената на електроенергията за крайните потребители в рамките на по-малко от година. В предишни периоди комисията пряко

обслужваше някои партийно-икономически интереси. Именно ДКЕВР от 2002 г. до 2008 г. определи високите преференциални цени за изкупуване на електроенергията от ВЕИ (до 800 лв./MWh) и от приватизираните централи в „Марица – изток“. По тази причина в Доклад на Световната банка за оценка на състоянието на енергийния сектор от 2013 г. се посочва, че е необходимо засилване на доверието, независимостта и ролята на енергийния регулатор.

За управление на риска е необходима промяна в Закона за енергетиката, предвиждаща избор на председателя и членовете на ДКЕВР от Народното събрание при поставени високи изисквания за професионализъм и липса на политическа и корпоративна зависимост.¹⁸

Задължения между фирмите в енергетиката.

Кризата в енергетиката доведе до силно нарастване на задлъжнялостта между дружествата в отрасъла по веригата: производители – обществен доставчик (НЕК) – преносен оператор (ЕСО) – електроразпределителни дружества. Най-големи са задълженията на НЕК към доставчиците на електроенергия: „AES – Марица Изток 1“ – 150 млн. лв., „Контур Глобал Марица Изток 3“ – 120 млн. лв., топлофикации – 41 млн. лв., заводски централи – 24 млн. лв. и др., общо на стойност 805 млн. лв. Освен това, за докомпенсиране на закупена зелена енергия НЕК дължи на ЧЕЗ – 42 млн. лв., на ЕВН – 249 млн. лв., на „Енерго – Про“ – 53 млн. лв.

От друга страна длъжници на НЕК за закупен енергиен микс са „ЕВН България Електроснабдяване“ – 216 млн. лв., „ЧЕЗ Електро България“ – 67,3 млн. лв. и „Енерго – Про Продажби“ – 63,7 млн. лв. Задлъжнялостта на НЕК се дължи от една страна на огромните разходи за АЕЦ „Белене“ и „Цанков камък“, а от друга – на необходимостта да компенсира производители и ЕРП за изкупената по високи преференциални цени енергия, която се реализира в енергийния микс на значително по-ниска цена.

Големият риск е евентуалното обявяване на НЕК в несъстоятелност и продажба на активите му с последващо рязко повишаване на цената на енергийния микс. Съществува сериозен риск за инвеститорите във ВЕИ сектора, вложили общо 3 – 4 млрд. евро. Неспособността да погасяват задълженията си ще доведе не само до техния фалит, но ще влоши положението на самите финансови институции, осигурили средствата. В дългосрочен план най-доброто управление на риска е създаването на енергийна борса, намаляване на регулирания сектор единствено за битовите потребители и поставяне на производителите на електроенергия в конкурентни пазарни условия.

Търговски дефицит с Русия от вноса на енергийни ресурси.

Една от най-съществените причини за търговския дефицит с Русия е огромната зависимост на страната от внос на руски петрол и природен газ. В огромния за България търговски дефицит, който надхвърля 4 млрд. евро течните горива имат най-голям дял. В последната година България закупи от Русия 6,5 млн. тона петрол, за което са похарчени около 3,25 млрд. евро. Закупеният природен газ за същата година е 2,5 млрд. м³ на стойност около 750 млн. евро. Огромният дефицит поражда силна икономическа зависимост.

Мерките за намаляване на тази зависимост са:

- Диверсификация на доставките на природен газ, което ще засили конкуренцията и намали цената на суровината;
- Разработване на местните находища на петрол и природен газ, главно в дълбоките води на Черно море.

БЕЛЕЖКИ

¹ <http://www.dker.bg/KAPDOCS/res-otnem-lic-cez-2014.pdf>

² <http://www.dker.bg/KAPDOCS/res-otnem-lic-evn-2014.pdf>

³ <http://www.dker.bg/KAPDOCS/res-otnem-lic-energopro-2014.pdf>

⁴ http://ec.europa.eu/eu_law/infringements/application_monitoring_bg.htm
http://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard/performance_by_governance_tool/eu_pilot/index_en.htm

⁵ РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 715/2009 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 13 юли 2009 година относно условията за достъп до газопреносни мрежи за природен газ и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1775/2005

⁶ По видове те се разпределят както следва (мощността е в MW):

АЕЦ	2000
ТЕЦ на лигнитни въглища	4177
ТЕЦ на черни и кафяви въглища	1917
ТЕЦ на газ	794
ВЕЦ	3158
Вятърни ЕЦ	677
Фотоволтаични ЕЦ	1013
ЕЦ на биомаса	23
Общо	13759

⁷ Брутно вътрешно потребление, НСИ

⁸ Максималният износ на електроенергия беше осъществен през 2011 г. (12,1 TWh), след което той спада на 10,7 TWh през 2012 г. и 9,5 TWh през 2013 г. Вероятно през 2014 г. нивото отново ще се повиши до около 12 TWh, което съответства и на капацитета на връзките на електропреносната мрежа с мрежите на съседните държави.

⁹ Междинен доклад за рисковете, произтичащи от проект за строителството на седми реактор на АЕЦ „Козлодуй“, ЛУР

¹⁰ Междинен доклад за рискът от арбитражното дело НЕК-Атомстройекспорт, ЛУР

¹¹ <http://info.mitnica.com/index.php?p=news&src=5244>

¹² Междинен доклад за рисковете, от злоупотреба с господстващо положение на пазара на течни горива, ЛУР

¹³ РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 994/2010 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 октомври 2010 година относно мерките за гарантиране на сигурността на доставките на газ и за отмяна на Директива 2004/67/ЕО на Съвета

¹⁴ Междинен доклад за природния газ, април'2014, ЛУР

¹⁵ Символична първа заварка на газопровода „Южен поток“ бе направена край монтанското село Пишурка – БТА.

¹⁶ Закон за обществените поръчки.

¹⁷ Рисковете от „Южен поток“, ЛУР

¹⁸ Междинен доклад за рисковете, произтичащи от решението на ДКЕВР за цените на електроенергията от 1 януари 2014, ЛУР